

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖИВОПИСНОЇ ЕМАЛІ

Белічко Н. Ю., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та історії мистецтва

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Анотація. В статті аналізуються основні проблеми розвитку української живописної емалі на сучасному етапі. Розглядаються технологічні особливості, необхідність створення відповідної технічної бази і фахової освіти. Окреслено характерні мистецькі процеси, пов'язані із становленням станкової живописної емалі.

Ключові слова: живописна емаль, риси образотворчості, новаторство.

Аннотация. **Беличко Н. Ю. Проблемы становления современной украинской живописной эмали.** В статье анализируются основные проблемы развития украинской живописной эмали на современном этапе. Рассматриваются технологические особенности, необходимость создания соответствующей технической базы и профессионального образования. Обозначены характерные художественные процессы, связанные со становлением станковой живописной эмали.

Ключевые слова: живописная эмаль, черты изобразительности, новаторство.

Summary: **Belichko N. U. Problems of formation of modern Ukrainian painting enamel.**

In this article being analyzed general problems of Ukrainian painting enamel development in nowadays. Also, we go trough creating of proper technical basis and professional education. Typical art processes connected with the formation of painting enamel were signified.

Key words: painting enamel, features of fine art, innovation.

Постановка проблеми. Якщо взяти за аксіому, що все у світі розвивається за рухом по спіралі, як суспільні явища, так і культурні процеси, в ті чи інші історичні періоди постає важливе питання стосовно певних явищ – що то є – становлення чогось нового і ще незнаного, чи відродження старих традицій, набутків попередніх поколінь, але вже в іншій, якісно новій іпостасі?

Відповідно й мистецтво емалі пройшло довгий шлях розвитку, видозмінюючись (виїмчаста емаль, перетинчаста на золоті, фініфть і т. ін.), переживаючи періоди розквіту і занепаду. Історія її побутування сягає Древнього Єгипту, Візантії, звідти поширюється на Київській Русі, досягає високого розвитку в період українського бароко та часи модерну. Переживши певне забуття за радянський період, емаль відроджується на сучасному етапі абсолютно в новій якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом творчість художників-емальєрів все більше привертає увагу дослідників-мистецтвознавців. У рубриці «Родинні млини» журналу «Музейний провулок» надруковано статті, присвячені творчості родини провідних київських емальєрів Олександра Бородая, Тамари Турдиевої та Юлії Бородай [3, 4, 5]. О. Федорук докладно аналізує основні тенденції творчості О. Бородая [2]. Визначений як «лідер вітчизняного емальєрства», О. Бородай вже має своїх учнів і послідовників, які групуються навколо нього [6]. Окремий, прекрасно ілюстрований каталог презентує творчість Ю. Бородай в галузі акварелі та емалі [1].

Формулювання мети роботи. *Актуальність* порушеної автором теми полягає в необхідності систематизації і осмислення мистецьких процесів, що пов'язані з проблематикою становлення і розвитку української живописної емалі. Відповідно *завданням* даної статті є дослідження своєрідності становлення української живописної емалі на теренах сучасного мистецького простору, виявлення основних тенденцій як ідейного, так і технологічного спрямування розвитку емальєрного мистецтва.

Результати дослідження. Слід зазначити, що за всю історію свого існування техніка емалі найчастіше застосовувалась в речах декоративно-ужиткового призначення або в інтер'єрах. Нею прикрашали оклади ікон та диптихи-складені із зображеннями Христа, Богоматері та святих, різноманітні релікварії, корони імператорів, обручки, браслети, кольє. Вони цінувались не менше, аніж оздоблені дорогоцінним камінням.

В сучасній Україні новатором у розумінні і застосуванні можливостей техніки емалі став О. Бородай. Учень Т. Яблонської, він закінчив монументально-декоративне відділення Київського державного художнього інституту. Спочатку працював у звичних монументальних видах і техніках – рельєфи для оперного театру та діорами «Битва за Дніпро», розписи в історичному музеї (все в Дніпропетровську). Але рухатись звичним шляхом монументаліста він не став. Вже на початку творчого шляху виявив потяг і талант до експериментування (вписував в архітектурне середовище керамічні витвори, вітраж, художній метал), весь час перебуваючи в пошуку нових, незвіданих засобів художньої виразності та образотворчості. Поїздка до угорського міста Кечкемету, де проходять творчі симпозиуми емальєрів зі всієї Європи, стала вирішальною для творчості О. Бородая. Майстер знайшов свою стихію, своє творче кредо і самовираження: «Магія вогню... пронизує

*Олександр Бородай на фоні емалей «Відлуння минулого». Київ.
Станція метро «Видубичі». 1991 (у співавторстві з О. Бабаком)*

О. Бородай в процесі обпалу емалі. 2008

*О. Бородай за роботою в своїй
майстерні. 2008*

спіритуалістичне полотно емалі, що світиться, випромінюючи енергію митця, з'єднану з енергією вогню. І ти вже не в змозі зрозуміти що то є: виверження вулкану, спалах почуттів чи обпалені сльози?» (зі слів художника) [1, с. 80].

Технологія виготовлення емалі – процес надзвичайно творчий і багато в чому непередбачуваний. Поєднання металу, скловидної маси, енергії вогню і, перш за все, задуму художника, його бачення кінцевого результату народжує твори неперевершені за образно-символічним звучанням. Спокійна гармонія врівноважених кольорів або спалах контрастів, плавність гнучких ліній чи підкреслено-колюча геометричність абстрактних форм – за всім стоїть воля і хист митця, що є приборкувачем однієї з свавільніших стихій – вогню. Останній є і співавтором, і опонентом митця, оскільки потрібні і знання технологічних процесів, і мистецька інтуїція, щоб пройти по грані можливостей матеріалу в досягненні необхідного результату.

Емаль, як вид мистецтва, має свої технологічні особливості. Чим більше обпалюється скловидна маса, тим холоднішими стають відтінки фарби. Емаль допускає повторні випали, але при цьому має свою межу виправлень. Художник ніколи точно не знає, який результат отримає і тому кожна робота стає своєрідним випробуванням його таланту, бо водночас і захоплює своєю непередбаченістю і вимагає поєднання максимального напруження творчих устремлень та об'єктивних наукових знань.

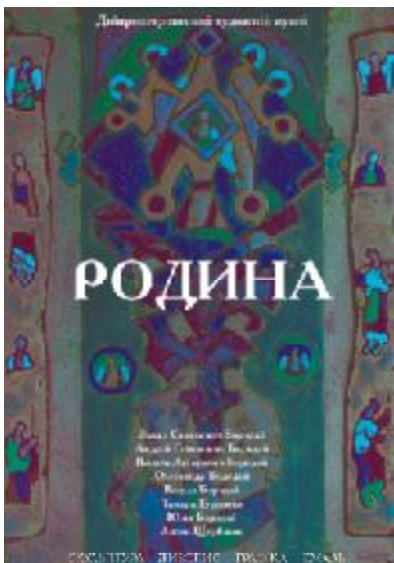
І звичайно, однією з найнеобхідніших умов творчого успіху є наявність технічної бази. В першу чергу, випалювальної печі і обов'язкового супровідного устаткування, оскільки, зокрема, хімічні процеси, що відбуваються під час обпалу, дуже шкідливі для здоров'я. На сьогоднішній день така піч знаходиться в маленькому сирому підвальному приміщенні, що є майстернею художника О. Бородая і через це мови немає про спеціальну витяжну систему та інше необхідне обладнання. Нелегка праця емальєра тримається на власному здоров'ї та ентузіазмі митців.

Тому саме на разі згадати про проведення творчих симпозіумів в Кечкеметі. Їхні учасники з різних країн мають можливість працювати в спеціально обладнаному за всіма вимогами до охорони праці та здоров'я цеху, в якому є все необхідне для творчої роботи устаткування, є необхідні матеріали, фарби, інструменти. Митцям дається певне тематичне завдання, за яким виконуються три роботи (2008 року це були євангельські сюжети). Виконавши обов'язкову програму, художники також мають можливість втілювати свої власні задуми, спілкуватись в процесі роботи, отримуючи просто безцінний скарб – взаємний досвід. Однією із важливих складових міжнародних симпозіумів є підсумкові виставки, на яких члени спеціально обраної комісії в складі мистецтвознавців та художників оцінюють представлені роботи, визначаючи найкращого художника.

Міжнародний симпозіум емальєрів було започатковано 1984 року і відтоді він відбувається кожного року. Ці зустрічі цікаві ще й тим, що в них беруть участь хіміки, які допомагають у проведенні технічних експериментів

Мистецька родина Бородайв. 2008

Плакат з виставки «Мистецька родина». Дніпропетровськ. 2008

*Ю. Бородай. Полтавський пейзаж. Ріка.
65x70. Мідь, емаль. 1998*

в техніці емалі. Програма симпозіуму декларує абсолютну свободу у виборі стилів та манер. Хоча при цьому визначено і певний сюжетно-стилістичний напрям «майстерні Кечкемет» – звернення до міфології та традицій народного мистецтва, що є своєрідною ознакою художніх виробів, створених в ній.

Хочеться відмітити, що в Угорщині є вже певний позитивний досвід побутування емалевих виробів у міському середовищі. На зміну усталеному погляду про необхідність поєднання архітектурної площини і монументально-декоративних оздоб емалеві вироби отримали право на самостійне існування. Різноманітні вуличні знаки, прикрашені різнокольоровою емаллю, вивіски магазинів безумовно мають не тільки інформативний зміст, але й естетичні якості, надаючи неповторного вигляду місту. В Будапешті емалями оформлений дитячий майданчик на вулиці Вілаг. Можна стверджувати, що він виконує не тільки розважальну функцію, але й увійшов в історію угорського мистецтва як визначна художня пам'ятка.

Повертаючись до реалій сьогодення в Україні і, зокрема, в Києві можна констатувати, що єдиною технічною базою для роботи художників-емальєрів є майстерня О. Бородая. Саме тут починається опановування секретів емальєрного мистецтва молодими митцями, саме тут виникло таке художнє поняття як «майстерня О. Бородая». За висловом Тетяни і Сергія Колечків (співавторів і учнів майстра): «ні в Києві, ні в інших містах нема спеціальних навчальних закладів, де можна опанувати мистецтвом емалі. Проте все, що стосується емалі, відоме Бородаю. Більш учитися нема в кого» [1, с. 82].

Головною рисою творів митців центрального регіону України є певна філософічність, недомовленість та метафоричність художнього образу. Їхні емалі неоднозначні і складні в тлумаченні та наділені рисами образотворчості станкових творів. Це наочно представлено у творах У. Федьковича, В. Хоменко, І. Кириченка, М. Ніколаєва та інших.

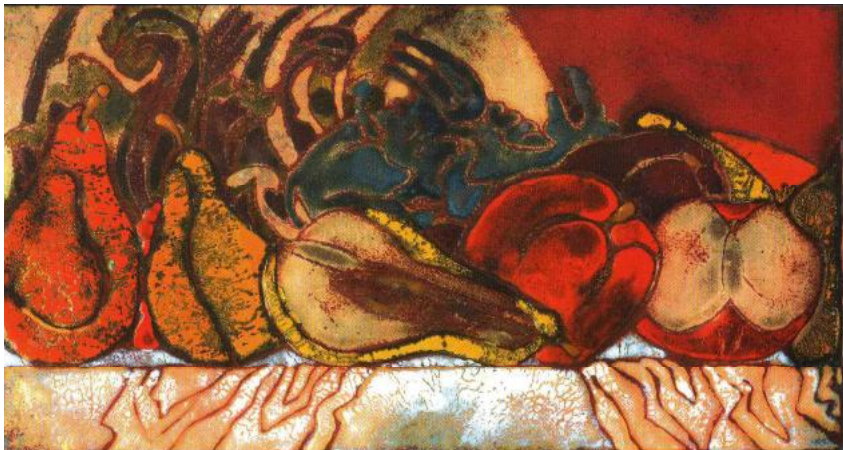
В той же час свідченням того, що художня емаль не є поодиноким випадком на мистецьких теренах стало створення осередків емальєрного мистецтва на Півдні та Заході України.

Сучасне емальєрне мистецтво півдня України представлено творчістю художників Леоніда Косигіна, Неллі Княжковської, Миколи Пташенчука, Олександра Міхальянца, Петра Чакіра. При яскраво виявленій індивідуальній манері є риса, яка поєднує творчість цих майстрів – звернення до морської тематики, наближеність до станкового мистецтва, жанрова різноманітність.

Західний осередок представлений творчістю Ярослави Музики, Василя Тимка, Івана та Сергія Юркових, Станіслава Вольського. Характерною рисою їх творчості є звернення переважно до релігійних сюжетів, до відображення національних народних звичаїв, а також пейзажних мотивів.

Виставкова діяльність художників-емальєрів переконливо засвідчує становлення в Україні емалі, в якій переважають риси станкового живопису. Різноманіття жанрових ліній – філософсько-історичні сюжети, портрет, пейзаж, натюрморт, що несуть в собі високі мистецькі ідеї, не менш вартісні,

Ю. Бородай. Осінній натюрморт. 70x82. Мідь, емаль. 2003

Ю. Бородай. Орхідея. 50x80. Мідь, емаль. 1998

аніж вишуканість кольору чи форми. В живописні емалі на перший план виходять риси образотворчості, вона втрачає суто декоративно-ужитковий характер, набуваючи рис самостійного виду образотворчого мистецтва. Остання широкомасштабна виставка «Мистецька родина» з успіхом пройшла в квітні-червні 2008 року в Дніпропетровському художньому музеї. Вона презентувала творчість митців, які пов'язані не тільки родинними узами, але й, в першу чергу, узами творчості, спільності бажань та інтересів.

Одним з найактивніших помічників О. Бородая у справі професійного згуртування митців стала його донька Юлія Бородай. Вона є не лише талановитим художником-практиком, але автором та дизайнером проекту ілюстрованого видання «Українська емаль», що познайомить читача із творчістю провідних митців-емальєрів.

Найзаповітнішою мрією, а можливо і справою життя О. Бородая і його найближчих помічників є створення Всеукраїнського центру мистецтва емалі, який би став осередком освіти, експериментаторства, творчого спілкування художників. Так само, як і офіційне визнання – створення секції емальєрів при Національній спілці художників України.

Висновки. З огляду на історичні досягнення, емаль в сучасному вигляді є порівняно новим явищем. Вона позначена авторською і національною самобутністю і одночасно вбирає в себе позитивний досвід країн Європи. Новаторство українських емальєрів виявлено в сучасних досягненнях емалі, що засвідчує зближення її з станковим живописом, набуття нею рис образотворчості, втілених своєрідними засобами емальєрної техніки.

Таким чином, можна стверджувати, що таке мистецьке явище, як станкова живописна емаль в Україні вже існує, про що наочно посвідчують останні публікації провідних мистецтвознавців, проведення багатьох персональних і групових виставок, вихід окремих друкованих видань у вигляді каталогів та альбомів.

Література:

1. Юлія Бородай. Графіка. Акварель. Каталог / Авт. вступ. ст. О. Бородай та Я. Шалашенко. – К.: Аріадна, 2004. – 119 с.
2. Федорук О. Позначити грані достовірного // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 3. – С. 63.
3. Шкляр І. Олександр Бородай: Клич вогню. Емаль // Музейний провулок. – 2005. – № 1(3). – С. 80-83.
4. Качанівський С. Тамара Турдиева: «Все, крім байдужості...» // Музейний провулок. – 2005. – № 1 (3). – С. 84-85.
5. Сомко Я. Юлія Бородай: «Жінка творить лише красу» // Музейний провулок. – 2005. – № 1 (3). – С. 86-87.
6. Ільїна Т. Щоб хмари рвонули навпростець... // Музейний провулок. – 2007. – № 2 (8). – С. 106-109.

Надійшла до редакції 11.10.2008